

مقدمه ای بر تحقیق در علوم رفتاری

درس: پژوهش در آموزش

جلسه: اول

فهرست مطالب

اهداف کلی.....	۳
۱ منابع علم	۳
۱,۱ تجربه	۴
۱,۲ مرجع مطمح	۴
۱,۳ استدلال قیاسی	۵
۱,۴ استدلال استقرایی	۵
۱,۵ روش علمی	۶
۲ روش علمی ، نظریه سازی ومحدودیت‌های روش علمی در علوم اجتماعی.....	۷
۲,۱ مراحل روش علمی	۷
۲,۲ روش‌های ساخت نظریه	۸
۲,۳ محدودیت‌های روش علمی در علوم اجتماعی (سه مورد اول).....	۹
۲,۴ محدودیت‌های روش علمی در علوم اجتماعی (سه مورد دوم).....	۱۰
۳ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری	۱۱
۳,۱ تحقیق در تعلیم و تربیت و علوم رفتاری	۱۱
۳,۲ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس پارادایم	۱۲
۳,۳ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس بعد زمانی	۱۲
۳,۴ بر اساس گرایش تحقیق	۱۲
۳,۵ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس هدف تحقیق	۱۳
۳,۶ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس نحوه گردآوری داده ها	۱۳
خلاصه	۱۵
منابع	۱۶

شناسه جستار
عنوان جستار: روش تحقیق در علوم رفتاری
نویسنده: لیلا بذرافکن
مری مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی
آخرین تاریخ به روز رسانی: ۱۳۸۹/۹/۲
طراح آموزشی: دکتر مانوش مهرابی
کارشناس آموزشی معاونت آموزشی دانشگاه علوم پزشکی
ویرایش: زهرا صفاری
کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی
با همکاری:
مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی
قطب علمی آموزش الکترونیکی
دانشگاه علوم پزشکی شیراز

اهداف کلی

در تدوین این درس اهداف کلی زیر مورد نظر است.
انتظار می رود شما بعد از خواندن مطالب این نوشته به
اهداف زیر نائل آید.
آشنایی با:

۱. منابع مختلف علم
۲. روش علمی
۳. نظریه و نظریه پردازی
۴. محدودیتهای روش علمی در علوم اجتماعی
۵. تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری

۱ منابع علم

➤ مفاهیم کلیدی

۱. تجربه، یکی از منابع آشنا و متداول علم است.
۲. استقرا یک استدلال عقلی است که از تعداد محدودی مشاهدات به عنوان مقدمه شروع می شود و به تعمیم های احتمالی وسیع تر می رسد.
۳. استدلال قیاسی به عنوان یک فرآیند تفکر عبارت است از قراردادن واقعیت ها در کنار هم و استخراج یک نتیجه.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. منابع مختلف دانش آدمی را نام ببرید
۲. اهمیت و اعتبار هر کدام از منابع را بایکدیگر مقایسه نمایید.
۳. استدلال قیاسی را با ذکر مثال تعریف کنید .
۴. استدلال استقرایی را با ذکر مثال تعریف کنید .

قبل از اینکه بیشتر به نقش تحقیق علمی در تعلیم و تربیت بپردازیم، راههایی را که انسان در سراسر تاریخ برای پاسخگویی به سوالاتش در نوردیده است، مرور می کنیم .

سرچشمه های دانش آدمی را می توان به پنج دسته تقسیم کرد:

- ۱- تجربه
- ۲- مرجع مطلع و آگاه
- ۳- استدلال قیاسی
- ۴- استدلال استقرایی
- ۵- روش علمی

۱,۱ تجربه

تجربه، یکی از منابع آشنا و متداول علم است. برای مثال یک فرد بعد از آزمودن مسیرهای متعدد از خانه به محل کار، می آموزد که کدام مسیر در زمان کوتاهتری طی می شود و یا کمترین تراکم را در رفت و آمد دارد و یا دارای زیباترین مناظر است هر فرد براساس تجربه شخصی می تواند پاسخهای بسیاری از سوالاتی را که با آن روبرو است بیابد. بخش عمده معرفت که از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود نتیجه تجربیات انسان است. اگر انسان قادر به بهره برداری از تجربیاتش نبود، پیشرفت وی به طور جدی به تاخیر می افتاد. در واقع توانایی یادگیری از تجربه، عموماً به عنوان شاخص رفتار هوشمندانه مطرح می شود.

با وجود تمامی این فواید، تجربه به عنوان یکی از سرچشمه های حقیقت، دارای محدودیت های خاص خود نیز هست، زیرا هر فرد براساس ویژگیهای خاص خود تحت تاثیر حوادث قرار می گیرد. دو فرد در شرایط مشابه می توانند تجربیات بسیار متفاوتی داشته باشند. جنگلی که برای یکی بهشتی دلپذیر است، برای دیگری می تواند فضای وحشت آور و تهدید کننده باشد. دو مسئول که یک کلاس را همزمان مورد مشا هده قرار می دهند در صورتی که یکی بر موارد درست متمرکز شود و دیگری به موارد نادرست توجه کند، در واقع می توانند دو گزارش کاملاً متفاوت تهیه کنند.

۱,۲ مرجع مطلع

برای دانستن چیزهایی که درک آن از طریق تجربه مشکل و یا غیر ممکن است، شخص اغلب به مرجعی مطلع روی می آورد یعنی پاسخ سوالاتش را نزد کسی جستجو می کند که در مورد مشکل خاص تجربه دارد و یا از گونه ای آگاهی و صلاحیت بهره مند است. ما کلام کسانی

را که به عنوان مرجع شناخته شده اندبه مثابه حقیقت می پذیریم. یک فرد برای دانستن تعداد جمعیت آمریکا به دفتر گزارشهای آماری ایالات متحده مراجعه می کند. یک دانش آموز تلفظ صحیح یک کلمه را در فرهنگ لغات جستجو می کند. مسئول یک دبستان در مورد یک مشکل حقوقی و قانونی در دبستان با یک مشاور حقوقی مشورت می کند. یک معلم تازه کار هم از آموزگاری با تجربه اظهار نظر می خواهد. یک معلم تازه کار ممکن است تکنیک و یا روش معینی را برای تدریس روخوانی آزمایش کند، چرا که سرپرستش آن را به دلیل موثر تر بودن به او پیشنهاد کرده است.

۱,۳ استدلال قیاسی

استدلال قیاسی به عنوان یک فرآیند تفکر عبارت است از قراردادن واقعیت ها در کنار هم و استخراج یک نتیجه. به این معنی که پژوهشگر با عنایت به کلیات به جزئیات می پردازد. این روش از سه مرحله:

۱. مقدمه کبری

۲. مقدمه صغری

۳. نتیجه گیری

تشکیل شده است. از محدودیت های آن این که هیچ گاه نمی تواند از محدوده مقدمه تجاوز کند. بنابراین برای دستیابی به نتیجه ای درست باید مقدمه را صحیح تدوین کرد. در استدلال قیاسی می توان با ترسیم روابط موجود، روابط جدیدی کشف کرد، ولی هرگز نمی توان از آن به عنوان منبعی برای توسعه و تولید اطلاعات جدید استفاده کرد، لذا پژوهش های علمی نمی توانند تنها بر این گونه استدلال ها استوار باشند. با وجود این محدودیت ها، با استفاده از آن می توان بین نظریه و مشاهده رابطه برقرار کرد و به کمک آن با استفاده از نظریه ها، وقوع برخی از پدیده ها را پیش بینی کرد. ارسطو و پیروانش در کشف واقعیت از استدلال قیاسی استفاده کردند. مثال:

مقدمه کبری: همه پستانداران دستگاه تنفس دارند.

مقدمه صغری: همه خرگوش ها پستاندارند.

نتیجه گیری: همه خرگوش ها دستگاه تنفسی دارند.

۱,۴ استدلال استقرایی

فرانسسیس بیکن شیوه جدیدی برای شناخت واقعیت پیشنهاد کرد. او معتقد بود که پژوهشگر باید بر اساس واقعیت هایی که مستقیماً مشاهده می کند به نتیجه گیری به پردازد. از نظر بیکن انسان نباید بدون طرح "چرا" فرضیه ای را که صاحب نظران دیکته کرده اند، بپذیرد. استقرا یک استدلال عقلی است که از تعداد محدودی مشاهدات به عنوان مقدمه شروع می شود و به تعمیم های احتمالی وسیع تر می رسد. استدلال عقلی با این شکل عمدتاً تعمیم استقرایی نامیده می شود. این نوع استنتاج معمولاً به صورت استدلال از نظم های گذشته به نظم های آینده است، که یک نمونه متعارف آن طلوع خورشید است. خورشید به طور منظم و تا آنجا که تجربه آدمی به یاد می آورد همیشه طلوع کرده است و برای همین مردم استدلال می کنند که به احتمال خیلی زیاد، فردا هم طلوع خواهد کرد.

روش استدلال استقرایی برعکس استدلال قیاسی است. تفاوت این دوروش در مثال زیر مشخص می شود:

الف) استدلال قیاسی

مقدمه کبری: همه پستانداران دستگاه تنفس دارند.

مقدمه صغری: همه خرگوش ها پستاندارند.

نتیجه گیری: همه خرگوش ها دستگاه تنفسی دارند.

ب) استدلال استقرایی

- هر خرگوشی که تا به حال مشاهده شده است، دستگاه تنفسی داشته است.
- بنابراین، تمام خرگوش ها دستگاه تنفسی دارند.

همان طوری که گفته شد، در استدلال استقرایی نتایج بامشاهده نمونه و تعمیم به کل، حاصل می شود. در این روش برای رسیدن به یک نتیجه مطلوب، همه نمونه ها باید مورد بررسی قرار گیرند. این عمل در روش بیکن استنتاج ناقص شناخته شده است. در مثال فوق، چنان چه پژوهشگر به خواهد مطمئن شود که همه خرگوش ها دستگاه تنفسی دارند یا نه، باید تمام خرگوش های دنیا مورد بررسی قرار دهد، اما چنین عملی میسر نیست. بنابراین، پژوهشگر الزاماً به نتایج ناقصی متکی است که از مشاهده های ناقص به دست آمده است. به هر حال اگر چه اطلاعات ناقص موجب نتیجه گیری درست و بدون خطای می شود، ولی از آنها می توان به منظور کسب یک بینش یا بصیرت کلی استفاده کرد. استدلال استقرایی تنها موقعی قابل اعتماد است که گروه مورد پژوهش کوچک باشد.

۱,۵ روش علمی

تعریف علم از دیدگاه انیشتن:

علم کوششی است برای تطبیق تجربه حسی نامنظم و متنوع به یک سیستم فکری که منطقیاً متحد الشكل باشد. در این سیستم تجربیات واحد با جنبه تئوریک یا نظری باید همیشه طوری باشند که هماهنگی آنها متمایز و متقاعد کننده باشد.

باتوجه به محدودیت های استدلال های قیاسی و استقرایی، دانشمندان به این نتیجه رسیده اند که مهم ترین جنبه های دوروش قیاسی و استقرایی را ترکیب کنند و روشی به نام روش علمی را معرفی کنند.

روش علمی به فرآیندی اطلاق می شود که از طریق آن پژوهشگر، ابتدا به صورت استقرایی با استفاده از مشاهدات خود، فرضیه یا فرضیه هایی را صورت بندی می کند، سپس با عنایت به اصول استدلال قیاسی به کاربرد منطقی فرضیه می پردازد. در نتیجه اوقاد راست به کمک فرضیه تدوین شده، رابطه بین متغیرها را پیش بینی کند. چنان چه این پیش بینی با اطلاعات جدید سازگار باشد، مجدداً فرضیه مورد پژوهش آزمون می شود تا تایید یابد.

در مباحث علمی، غالباً مفاهیم پژوهش و روش علمی به صورت مترادف به کار برده می شوند. پژوهش روندی رسمی تر، منظم تر و قوی تر از روش علمی است. روح علمی را می توان بدون پژوهش به کار گرفت، ولی پژوهش علمی رانمی توان بدون روش و جوهر علمی انجام داد. بنابراین، پژوهش مرحله تخصصی تری از روش شناسی علمی است.

➤ آزمون

۱. نظریه ای که در ابتدا به منظور مشاهدات قبلی تدوین می شود، به این نام نامیده میشود.

الف) نظریه قیاسی ب) نظریه استقرایی

ج) نظریه علمی د) نظریه اکتشافی

گزینه "ب" صحیح است.

۲. پژوهش علمی و روش علمی:

الف) یکی هستند ب) نظریه علمی از پژوهش اهمیت بیشتری دارد.

ج) کاملاً متفاوتند د) پژوهش مرحله تخصصی تری از روش شناسی علمی است.

گزینه "د" صحیح است.

۲ روش علمی ، نظریه سازی و محدودیتهای روش علمی در علوم اجتماعی

➤ مفاهیم کلیدی

۱. هدف نهایی و آخرین جنبه از علم ، ساخت نظریه(نظریه پردازی) ، یعنی دسترسی به علم است
۲. مشاهده در علوم اجتماعی بیشتر ذهنی و وابسته به طرز تفکر شخصی است، چرا که این علوم اغلب درگیر تغییرات مشاهده گران هستند.

➤ اهداف یادگیری

- شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود :
۱. مراحل مختلف روش علمی را توضیح دهید
 ۲. حداقل پنج مورد از محدودیتهای روش علمی در علوم اجتماعی را با ذکر مثال شرح دهید.
 ۳. دشواریهای کنترل و تجربه را در مطالعات علوم اجتماعی را با ذکر مثال شرح دهید.

۲,۱ مراحل روش علمی

جان دیویی مراحل روش علمی را به شرح زیر تقسیم کرده است:

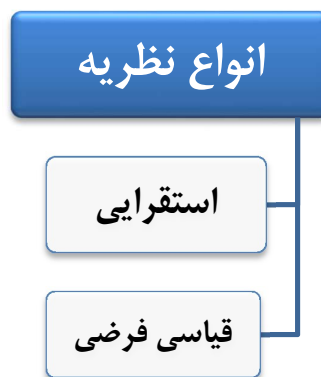
- ۱) احساس مشکل یا مسئله
- ۲) تعیین و تعریف مشکل یا مسئله
- ۳) تدوین فرضیه
- ۴) استدلال به شیوه قیاسی درباره نتایج راه حل های پیشنهادشده
- ۵) آزمون فرضیه

مراحل روش علمی (دالن به نقل از دیویی)

درواقع، پژوهشگر به وسیله فرضیه، توضیح آزمایش نشده ای یا راه حل آزمون نشده ای را برای مسئله فراهم می سازد. برای این که فرضیه مستند و بریافته علمی استوار باشد، پژوهشگر باید پیشینه یاتاریخ تحقیق را دقیقاً مورد مطالعه قرار دهد. سپس با توجه به دلایلی که فرضیه براساس آنها تدوین شده است نتیجه گیری می کند (استدلال قیاسی). به این معنی که اگر فرضیه درست باشد چه رویدادی باید مشاهده شود. پس از جمع آوری داده ها، عمل تجزیه و تحلیل شروع می شود. به این معنی که آیا پژوهشگر دلایل کافی برای تایید فرضیه ارائه می دهد یا خیر. در روش علمی هیچ پژوهشگری ادعای اثبات فرضیه راندارد، زیرا این کار زمانی میسر است که فرضیه به صورت حقیقت محض باشد. نظریه عبارت است از مجموعه ای از روابط درونی ساختها (مفاهیم)، تعاریف و قضایایی که دیدگاه منظمی از پدیده ها را از طریق تعیین روابط بین متغیرها به منظور تبیین، پیش بینی و کنترل پدیده ها مشخص می کند.

هدف نهایی و آخرین جنبه از علم، ساخت نظریه (نظریه پردازی) است یعنی دسترسی به علم نظری

بیشتر نظریه ها نه استقرایی اند نه قیاسی بلکه ترکیبی از هر دو می باشند

۲.۲ روشهای ساخت نظریه

مارکس چهار رویکرد اصلی را در ساخت نظریه شناسایی کرده است.

۱. **مدل** که تأکید آن عمدتاً بر مفهوم سازی است.
۲. **رویکرد قیاسی** که با تأکید اولیه بر مفهوم سازی رسمی هم عناصر مفهومی و هم عناصر تجربی را در بر می گیرد
۳. **رویکرد کارکردی**، که در آن بر عناصر مفهومی و تجربی به طور یکسان تأکید می شود.
۴. **رویکرد استقرایی** که در آن تلاش مطلقاً بر متحدالشکل کردن دانش تجربی است.

❖ مدل

مارکس مدل را به عنوان یک آنالوگ مفهومی که به طور کلی ماهیت فیزیکی یا ریاضی دارد تعریف می کند، که برای پیشنهاد تحقیق تجربی مورد استفاده قرار می گیرد. مدلها شیوه های مفیدی برای تفکر در مورد پدیده های پیچیده هستند. آنها پیچیدگی ها را به شیوه ای ساده ارائه می کنند و قابل فهم تر می سازند. مدلها با جمع آوری داده های تجربی تغییر نمی یابند، آنها در صورتی که داده ها آنها را تایید کنند باقی می مانند و در صورت عدم تایید داده ها کنار گذاشته می شوند.

❖ رویکرد قیاسی

تاکید بسیار زیادی بر مفهوم سازی وجود دارد، یعنی ابتدا یک سیستم نظریه ای کاملاً تدوین شده تهیه می شود، سپس از این نظریه، فرضیه هایی برای آزمون کردن استخراج می شود. اطلاعات واقعی جدید که از طریق آزمونهای تجربی به دست می آید، برای تعدیل نظریه مورد استفاده قرار می گیرد.

❖ رویکرد کارکردی

بسیاری از دانشمندان بر این باورند که اشتغال ذهنی به سیستم های نظریه ای کاملاً تدوین شده در مرحله ای که داده های تجربی در دسترس نیستند یا محدود هستند، شاید موجب شود که فرد بر روی برخی تبیین های ممکن ثابت شود و بنابراین جستجو برای تبیین های جایگزین آن پدیده را به مخاطره افکند. آنها رویکرد کارکردی را که مشخصه آن غیر رسمی بودن و انعطاف پذیری به درجات زیاد است، ترجیح می دهند. ابتدا نظریه های آزمایشی برای تبیین پدیده ها پیشنهاد می شوند و فرضیه های مبتنی بر این نظریه های آزمایشی، صورتبندی و سپس به طور تجربی آزمون می شوند.

❖ رویکرد استقرایی

در رویکرد استقرایی سعی می شود که تنها گفتارهایی ارائه شود که روابط تجربی بین پدیده ها را منسجم و خلاصه کند. استدلال قیاسی و منطق رسمی کمترین نقش را در رویکرد استقرایی دارند. حتی صورتبندی یک فرضیه تحقیقاتی قبل از انجام آزمایش در نظریه های استقرایی مطلوب نیز به دلیل ایجاد سوگیری در تلاشهای تحقیقاتی، غیر ضروری محسوب میشود. برای این دانشمندان، نظریه، غایت و نتیجه همه تلاشهای علمی است و باید تنها از طریق استقرار بدست آید. کارهای اسکینر و پیروانش در روان شناسی آزمایشی نمونه هایی از این رویکرد در ساختن فرضیه است. این دانشمند از بکارگیری هر گونه قیاس و منطق رسمی در تحقیقات علمی خود پرهیز می کنند. نظریه رفتاری اسکینر فرض می کند که تنها از رفتار قابل مشاهده در پایه ریزی علم رفتار انسان می توان سود جست و به طرح حالتیهای درونی انسان، از قبیل انگیزه ها، ارزشها و دانش شناختی، نیازی نیست. این دیدگاه افراطی به دلیل رد فرایندهایی که بسیاری، آنها را در کارهای علمی اجتناب ناپذیر می دانند مورد انتقاد قرار گرفته است. منتقدان رویکرد استقرایی صرف همچنین عقیده دارند که انتخاب مسئله تحقیق، طرح تحقیقاتی و شیوه تحقیق، در نهایت یک نظریه سازی غیر رسمی و استدلال قیاسی را در بر دارد.

۲،۳ محدودیتهای روش علمی در علوم اجتماعی (سه مورد اول)

به رغم فایده روش علمی و گردآوری مقدار متناهی از دانش معتبر در تعلیم و تربیت و دیگر علوم اجتماعی، این زمینه ها همانند علوم طبیعی به پیکره ای علمی دست پیدا نکرده اند. علوم اجتماعی، از نظر قدرت تبیین و ظرفیت ارائه پیش بینی های دقیق قادر به بیان تعمیمی هایی همپای نظریه های علوم طبیعی نبوده است. اغلب در بین محققان علوم اجتماعی درباره این که واقعیتهای مسلم (پذیرفته شده) چیست یا چه توصیف قانع کننده ای برای واقعیت های فرضی وجود دارد، اتفاق نظر دیده نمی شود. شاید علوم اجتماعی هرگز نتوانند همانند علوم طبیعی به اهداف علم به طور کامل دست یابند. این مسئله باید به صراحت مورد تاکید قرار گیرد که کاربرد روش علمی به خودی خود شرایط موثر را برای پیشرفتهای علمی مهیا نمی کند. محدودیتهای متعددی در بکارگیری رویکرد علمی در تعلیم و تربیت و سایر علوم اجتماعی وجود دارد.

❖ پیچیدگی موضوعات مورد نظر

یکی از محدودیتهای اصلی، پیچیدگی ذاتی موضوعات مطرح شده در علوم اجتماعی است. علوم طبیعی با پدیده های فیزیکی و بیولوژیکی سرو کار دارند. در این علوم تعداد محدودی از متغیرها که قابلیت اندازه گیری دقیق دارند در توصیف بسیاری از پدیده ها دخیل هستند و نیز

تبین قوانین جهان شمول امکان پذیر است. برای مثال قانون بویل درباره اثر فشار در حجم گازها با متغیرهای نسبتاً ساده ای سرکار دارد و روابط بین پدیده هایی را که آشکارا در جهان تغییر ناپذیرند صورت بندی می کند.

❖ دشواریهای مشاهده

انجام مشاهده یعنی جزء لاینفک علوم در علوم اجتماعی مشکل تر و پرمخاطره تر از علوم طبیعی است. مشاهده در علوم اجتماعی بیشتر ذهنی و وابسته به طرز تفکر شخصی است، چرا که این علوم اغلب درگیر تغییرات مشاهده گران هستند. برای مثال موضوع مورد نظر برای مطالعه اغلب پاسخهای انسان به رفتارهای دیگران است. انگیزه ها و ارزشها و نگرشها قابل واری نیستند. زمانی که مشاهده گران می خواهند تعیین کنند که رفتار مشاهده شده نشانه ای از یک انگیزه، ارزش یا نگرش خاص است باید به تغییر ذهنی خود اتکا کنند. این مشکل دانشمندان علوم اجتماعی است که ارزشها و نگرشهای هم در مشاهداتش در پدیده اجتماعی و هم در روش ارزیابی یافته هایش به منظور پایه ریزی نتایج، اثر می گذارد. دانشمندان علوم طبیعی پدیده هایی را بررسی می کنند که کمتر به تعبیرات ذهنی نیاز دارد.

❖ دشواریهای تکرار تجربه

یک شیمیدان می تواند به طور عینی واکنش بین دو ماده شیمیایی را در لوله آزمایش بررسی کند. او می تواند یافته هایش را گزارش کند و مشاهداتش نیز می تواند به راحتی از طرف دیگران تکرار شوند. انجا این امور در علوم اجتماعی به مراتب مشکل تر است. یک کارشناس تعلیم و تربیت آفریقایی نمی تواند کاملاً شرایط روش تجربی تدریس یک کارشناس تعلیم و تربیت روسی را بازسازی کند. حتی در داخل ساختمان مدرسه ای واحد نیز فرد نمی تواند یک شرایط معین را به طور کامل و دقیق بازآفرینی کند.

۲،۴ محدودیتهای روش علمی در علوم اجتماعی (سه مورد دوم)

❖ تعامل مشاهده گر و آزمودنی ها

مشکل دیگر آن است که صرف مشاهده پدیده اجتماعی ممکن است در آن تغییراتی ایجاد کند که در غیر این صورت امکان وقوع آن میسر نمی بود. محقق ممکن است فکر کند که X علت Y است، ولی در واقع ممکن است که مشاهده X باعث Y شده باشد. این مسئله به وسیله تجربیات مشهور «هاوثورن»^۱ روشن شده است که تغییراتی در بازدهی کارگران نه به دلیل شرایط متنوع کاری، بلکه در واقع تنها به این دلیل بوده است که کارگران می دانستند برای انجام بررسی انتخاب شده اند.

❖ دشواریهای کنترل

میزان و حدود امکانات کنترل تجربیات در موضوعات مورد نظر در علوم اجتماعی نسبت به علوم طبیعی بسیار محدود تر است. پیچیدگی موجود در پژوهش موضوعات انسانی، نمایشگر دشواریهای نابرابر کنترل نسبت به علوم طبیعی است، چرا که در نهایت، کنترل دقیق شرایط تجربی در آزمایشگاه امکان پذیر است. یک چنین کنترلی در مورد مسائل انسانی امکان پذیر نیست، دانشمندان علوم اجتماعی باید همزمان با متغیرهای زیادی درگیر باشد و اجباراً تحت شرایطی کار کند که از دقت بسیار کمتری برخوردار است. او سعی می کند که بسیاری از این متغیرها را تا آنجا که ممکن است شناسایی و کنترل کند. ولی انجام این کار گاهی اوقات بسیار مشکل است.

❖ مسائل اندازه گیری

آزمایش باید شرایط لازم را برای اندازه گیری عوامل مورد نظر فراهم آورد. وسایل اندازه گیری در علوم اجتماعی، نسبت به علوم طبیعی از دقت و خطاناپذیری بسیار کمتری برخوردارند. در علوم اجتماعی ما هیچ وسیله ای نداریم که با دقت یک خط کش، یک ترمومتر و یا وسایل بی

^۱ - Hawthorne

شمار آزمایشگاهی قابل مقایسه باشد. قبلاً اشاره کردیم که فهم یک رفتار انسانی به دلیل دخالت متغیرهای تعیین کننده زیادی که به طور مستقل و در تعامل با یکدیگر عمل می کنند، پیچیده است. روشهای چند متغیری موجود به طور نسبی ناظر بر تعداد کمی از عوامل هستند که به طور وضوح در رابطه متقابل با یکدیگر قرار دارند. به علاوه این روشها به فرد امکان می دهند که واریانس را تنها به عواملی که هنگام اندازه گیری عمل می کنند، تخصیص دهد.

➤ آزمون

۱. اولین مرحله روش علمی از نظر جان دیویی چیست ؟
الف (تعریف مشکل)
ب (احساس مشکل)
ج (صورتبندی فرضیه)
د (آزمودن فرضیه)
گزینه "ب" صحیح است.
۲. نظریه عبارت است از?
الف (مجموعه ای از روابط درونی ساخت ها (مفاهیم) ، تعاریف ، قضایایی که دیدگاه منظمی از پدیده ها از طریق تعیین روابط بین پدیده ها مشخص می کنند .
ب (مجموعه ای از روابط آشکار و پنهانی که در اثر تجربه و آزمایش بدست آمده است .
ج (کشف رابطه بین متغیرها و پدیده ها ی آشکار
د (مجموعه ای از منابع و روشهای علمی که موجب دستیابی به حقیقت می گردد
گزینه "الف" صحیح است.

۳ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری

➤ مفاهیم کلیدی

۱. روش تحقیق در علوم رفتاری از منظرهای مختلف تقسیم بندی می شود.
۲. تحقیقات بنیادی، نظریه ها را بررسی کرده، آنها را تایید، تعدیل یا رد می کند .
۳. با تبیین روابط میان پدیده ها، تحقیق بنیادی به کشف قوانین و اصول علمی می پردازد

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. تقسیم بندی ها ی مختلف در روش تحقیق در علوم رفتاری را شرح دهید.
۲. تقسیم بندی در روش تحقیق در علوم رفتاری را بر اساس هدف مطالعه شرح دهید.
۳. تقسیم بندی در روش تحقیق در علوم رفتاری را بر اساس روش های جمع اوری اطلاعات در مطالعه توضیح دهید.

۳,۱ تحقیق در تعلیم و تربیت و علوم رفتاری

نتیجه به کاربردن روش علمی در مسائل تربیت و تعلیم، تحقیق در تعلیم و تربیت است. تحقیق در علوم تربیتی عبارت است از مجموعه فعالیت های منظمی که محقق به منظور شناخت و تبیین پدیده های آموزشی و تربیتی انجام می دهد و هدف از آن کشف اصول کلی یا تفسیر رفتاری است که از آن برای تبیین ، کنترل و پیش بینی رویدادهای آموزشی استفاده می شود. هدف اصلی تحقیق حل یک مسأله یا پاسخگویی به یک

سؤال یادستایی به روابط علت و معلولی بین متغیرهای پژوهشی است. تحقیق در تعلیم و تربیت و علوم رفتاری انواع مختلفی دارد و به روشهای مختلف تقسیم بندی می شود.

۳,۲ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس پارادایم

(۱) رویکرد خرد گرایانه

پارادایم خردگرایانه با دیدگاه اصالت تحصلی سرو کار دارد. مفروضه این پارادایم این است که واقعیت چیزی است که فرد می تواند به وسیله حواس خود آن را تجربه کند. این پارادایم بر پایه این اصل استوار است که متغیرهای تشکیل دهنده یک فرایند پیچیده را می توان به طور جداگانه از یکدیگر بررسی کرد. از جمله ویژگی های پارادایم خردگرایانه تلخیصی بودن، تکرار پذیر بودن و ابطال پذیری است.

(۲) رویکرد طبیعت گرایانه

پارادایم این رویکرد این مفروضه استوار است که واقعیت چیزی نیست که همه افراد به طور یکسان آن را مشاهده کنند و تجربه مشابهی از آن به دست آورند. علاوه بر آن تقسیم یک پدیده به اجزا و مطالعه هر یک از اجزا الزاما ما را به شناخت کامل از آن پدیده نمی رساند و از طرفی هم واقعیت مورد مشاهده و مشاهدگر بر یکدیگر تاثیر می گذارند و همچنین ارزشهای پژوهشگر به نحوی فرایند پژوهش را تحت تاثیر قرار می دهد. بنابر این در پارادایم طبیعت گرایانه مفروضه اصلی مورد تاکید آن است که واقعیت مورد مشاهده به تفسیر افراد و ذهنیت آنان بستگی دارد.

۳,۳ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس بعد زمانی

(۱) گذشته نگر:

به طور کلی چنانچه دادهای گردآوری شده در رابطه با رویدادهایی باشد که در گذشته رخ داده است طرح تحقیق را می توان گذشته نگر تلقی کرد.

(۲) آینده نگر:

در صورتی که داده ای مورد نیاز پژوهشگر درباره رویدادهایی باشد که پژوهشگر باید رخداد آن ها را طی دستکاریهایی نسبت به یک متغیر به وجود آورد و یا به طور کلی متغیر مورد مطالعه چنان باشد که مشاهده آن در آینده میسر باشد در این صورت طرح پژوهشی آینده نگر تلقی می شود.

۳,۴ بر اساس گرایش تحقیق

(۱) نتیجه گرا: تحقیقاتی که هدف پژوهشگر صرفا یافتن پاسخ به مساله ای است که هیچ گونه کاربردی بلافاصله بر آن مترتب نمی

باشد.

(۲) تصمیم گرا: در این نوع تحقیق هدف پژوهشگر یافتن پاسخ مسئله ای است که نتیجه آن بلافاصله می تواند در تصمیم گیری مورد

استفاده قرار گیرد.

۳.۵ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : بر اساس هدف تحقیق

۱. تحقیق بنیادی

هدف اساسی این نوع تحقیقات آزمون نظریه ها ، تبیین روابط بین پدیده ها و افزودن به مجموعه دانش موجود در یک زمینه خاص است . تحقیقات بنیادی ، نظریه ها را بررسی کرده ، آنها را تایید ، تعدیل یا رد می کند . با تبیین روابط میان پدیده ها ، تحقیق بنیادی به کشف قوانین و اصول علمی می پردازد . با این اهداف ، تحقیقات بنیادی درصدد توسعه مجموع دانسته های موجود درباره اصول و قوانین علمی است . این نوع تحقیقات نتیجه گرا بوده و در رابطه با نیازهای تصمیم گیری انجام نمی شود برای مثال تحول استدلال منطقی نزد کودکان را می توان از نوع تحقیقات بنیادی دانست . (بازرگان-۱۳۸۳)

- تحقیق پایه ای نوعی از تحقیق است که اهداف مشخص تجاری ندارد و در آن سعی می شود که دانش و نظریه ها بطور عام و خاص توسعه و گسترش یابد و کاربرد عملی دستاوردهای تحقیق مورد توجه نمی باشد .

نمونه ای از تحقیقات پایه ای در مدیریت را می توان توسعه نظریه پردازی های کلی انسان شناسانه پیرامون ساز و کارهای انگیزشی موثر در رفتار انسان دانست.

۲. تحقیق کاربردی

هدف تحقیقات کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است . به عبارت دیگر تحقیقات کاربردی به سمت کاربرد عملی دانش هدایت می شود . درحقیقت به دست آوردن درک یا دانش لازم برای تعیین ابزاری است که به وسیله آن نیازی مشخص و شناخته شده بر طرف گردد . نتایج این نوع تحقیقات در تعلیم و تربیت مثلا در طراحی برنامه های درسی و کمک به اتخاذ تصمیم های مربوط به نظام آموزشی به کار می رود . به عبارت دقیق تر تحقیق کاربردی تلاشی برای پاسخ دادن به یک معضل و مشکل عملی است که در دنیای واقعی وجود دارد . به عنوان مثال کاربرد نظریه های مربوط به فرا شناخت در حل مساله را می توان در زمره تحقیقات کاربردی قرار داد .

۳. تحقیق و توسعه

فرایندی است که به منظور تدوین و تشخیص مناسب بودن یک فرایند ، روش ها و برنامه های ، شناسایی نیاز یا استعداد، پیدایش اندیشه ها ، آفرینش طراحی ، تولید ، معرفی و انتشار یک محصول و فرایند یا نظام فناوری تازه، انجام می شود (بازرگان) . هدف اصلی فعالیت های R&D نظریه پردازی یا آزمون نظریه نیست بلکه توسعه محصولات یا فرایندهای جدید، تدوین یا تهیه برنامه ها ، طرح ها وامثال آن است . به طوری که ابتدا موقعیت نامعین خاصی مشخص شده و بر اساس یافته های پژوهشی ، طرح یا برنامه ویژه آن تدوین و تولید می شود . فعالیت های R&D در جهت توسعه محصول خاص معمولا برحسب اهداف ، کارکنان و زمان تکمیل بسیار وسیع اند. این فرایند تامین نیازهای خاص طبق مشخصات ، جزئیاتی را در بر می گیرد. محصولات پس از تکمیل در شرایط واقعی امتحان شده و اصلاحات لازم تا رسیدن به سطح خاصی از اثربخشی در آنها اعمال می گردد . اجرای چرخه تحقیق و توسعه پر هزینه است ، این چرخه به طرح محصولات مطابق با برنامه کلی کسب و کار شرکت یا سازمان می انجامد. با وجود پر هزینه بودن اجرای چرخه تحقیق و توسعه این چرخه، رشد و توسعه آتی را فراهم می سازد.

۳.۶ تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری : براساس نحوه گردآوری داده ها

تقسیم بندی روش تحقیق در علوم رفتاری براساس نحوه گردآوری داده ها روش های تحقیق را به سه گروه :

۱. تحقیقات توصیفی
۲. تحقیقات میدانی
۳. تحقیقات آزمایشی تقسیم می کنند.

❖ تحقیق توصیفی

تحقیق توصیفی شامل مجموعه روش هایی است که هدف آن ها توصیف کردن شرایط یا پدیده های مورد بررسی است. اجرای تحقیق توصیفی می تواند صرفا برای شناخت شرایط موجود یا یاری دادن به فرایند تصمیم گیری باشد. (بازرگان-۱۳۸۳)

همچنین مطالعه توصیفی برای تعیین ویژگی های متغیرهای یک موقعیت صورت می گیرد. به طور مثال، توصیف یک کلاس درس بر حسب پایه های تحصیلی، جنسیت، گروه سنی، شمار نیمسال های باقیمانده تا اتمام تحصیل و شمار دروس آموزش پزشکی گذرانده شده ماهیت توصیفی دارد. در سازمانها در موارد بسیاری مطالعات توصیفی برای کسب آگاهی درباره ویژگی های مثلا گروهی از کارکنان در زمینه سن، سطح تحصیلات، درجات شغلی و طول خدمت آنان به طور مکرر صورت می گیرد. مطالعات توصیفی همچنین ویژگی های سازمانهایی که رویه های مشابهی دارند به کار می رود. به طور مثال، ممکن است پژوهشگری بخواهد ویژگی های سازمان هایی را که نظامهای قابل انعطاف تولید را به کار می گیرند یا شیوه های مالی خاصی دارند توصیف کند.

از آنجا که بیشتر تحقیقات علوم رفتاری را می توان در زمره تحقیق توصیفی به شمار آورد. (بازرگان-۱۳۸۳) مطالعات توصیفی در آموزش جایگاهی خاص دارد.

تقسیم بندی تحقیقات توصیفی :

۱) تحقیق پیمایشی

۲) تحقیق همبستگی

۳) اقدام پژوهی

۴) بررسی موردی

۵) تحقیق پس رویدادی

شرح مفصل هر کدام از روش های فوق در جلسات آینده مطرح می شود.

➤ آزمون

۱- تحقیق در علوم تربیتی عبارت است از؟

الف) کاربرد روش علمی در مطالعه مسائل آموزش و تربیتی

ب) مجموعه فعالیت های منظم به منظور شناخت و تبیین پدیده های آموزشی و تربیتی

ج) تحقیق در علوم تربیتی شامل دو نوع تحقیق کاربردی و بنیادی می شود

د) همه موارد صحیح است

گزینه "ج" صحیح است.

۲. تحقیق در علوم تربیتی را بر چه اساسی به انواع، توصیفی، میدانی، آزمایشی تقسیم بندی می کنند؟

الف) براساس اهداف و داده ها

ب) براساس نحوه گردآوری داده ها

ج) بر اساس تحقیق کاربردی و بنیادی بودن

د) هیچکدام

گزینه "ج" صحیح است.

خلاصه

روش تحقیق؛ فرایند نظام‌مند برای یافتن پاسخ یک پرسش یا راه‌حل یک مسئله است. در این باره باید گفت که روش تحقیق، مجموعه‌ای از قواعد، ابزار و راه‌های معتبر (قابل اطمینان) و نظام یافته، برای بررسی واقعیت‌ها، کشف مجهولات، یافتن روابط و دست‌یابی به راه‌حل مشکلات است. راه‌هایی را که انسان در سراسر تاریخ برای پاسخگویی به سوالاتش در نور دیده است، مرور می‌کنیم. سرچشمه‌های دانش آدمی را می‌توان به پنج دسته: تجربه، مرجع مطلع و آگاه، استدلال قیاسی، استدلال استقرایی و روش علمی تقسیم کرد. تحقیق در علوم تربیتی عبارت است از مجموعه فعالیت‌های منظمی که محقق به منظور شناخت و تبیین پدیده‌های آموزشی و تربیتی انجام می‌دهد و هدف از آن کشف اصول کلی یا تفسیر رفتاری است که از آن برای تبیین، کنترل و پیش‌بینی رویدادهای آموزشی استفاده می‌شود. هدف اصلی تحقیق حل یک مسأله یا پاسخگویی به یک سؤال یادستایی به روابط علت و معلولی بین متغیرهای پژوهشی است. طبقه‌بندی تحقیق در پژوهش با دو رویکردهای مختلف صورت می‌گیرد.

منابع

آرای دانالد، لوسی چسر، چیکوبز، اصغر رضویه مترجمان وارگن سرکسیان، مینونیکو ایماسیویان. روش تحقیق در تعلیم و تربیت ۱۳۸۰ چاپ اول انتشارات سروش تهران.

۱. سرمد، زهره. بازرگان، عباس. حجازی، الهه. (۱۳۸۲)، روش های تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات موسسه نشر آگاه، چاپ هفتم.
۲. ایراک استفان (۱۹۹۷)، راهنمای تحقیق و ارزشیابی در روان شناسی و علوم تربیتی، مترجم دکتر علی دلاور، تهران نشر ارسباران.
۳. دلاور، علی مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران، انتشارات رشد ۱۳۷۴، صفحه ۱۱۲
۴. کرینجر، فرا. ان. مبانی پژوهش در علوم رفتاری. ترجمه حسن پاشاشریفی و جعفر نجفی زند، تهران، انتشارات آوای نور ۱۳۷۵ صفحه ۱۱۷
۵. دیانی محمد حسین، گلوگاههای پژوهش در علوم اجتماعی، مشهد؛ انتشارات کتابخانه رایانه ای، ۱۳۸۲ صفحه ۸۴
۶. هومن، حیدر، زمینه ارزشیابی و برنامه های آموزشی، تهران: انتشارات پارسا، ۱۳۷۵
۷. دنیس، اف، پولیت. برنات اپ هانگر. اصول و روشهای تحقیق در پرستاری. ترجمه سید داود حسینی نسب. انتشارات دانشگاه علوم پزشکی تبریز ۱۳۷۴ صفحات ۵۰۸ تا ۴۷۵
۸. اذن اله آدرگش، روشهای تحقیق در علوم پزشکی، انتشارات لادن، تهران ۱۳۷۶ صفحات ۶۳ تا ۶۸
۹. دکتر رمضان حسن زاده، روشهای تحقیق در علوم رفتاری، تهران نشریه ساوالان ۱۳۸۲
10. Sommer B .Sommer R . (1997) A practical guide to behavioral Research: Tools and techniques . by oxford university Press , Inc
11. Colien M . Varkevisser , Indra Pathmanthan . Designing and conducting health systems research projects: Volume 1: proposal Development and field work , KIT Publishers , 2003 .
12. Furlog E. lovelace E.A, Lovelace k.l: Research methods and statistics, an integrated approach: Harcourt college publishers chapter 2.